

فرا تحلیل پژوهش‌های میزان دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی

تاریخ دریافت: 1395/06/10

تاریخ پذیرش: 1396/01/20

محسن نیازی¹، حامد نظری²، ایوب سخایی³

از صفحه 1 تا 22

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش حاضر با هدف استفاده از روش آماری فراتحلیل در راستای تحلیل نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه رابطه میان میزان دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی انجام شده است.

روش‌شناسی: به‌منظور انجام فراتحلیل، 31 پژوهش انجام‌شده در رابطه با این موضوع بررسی شدند و از این میان 17 پژوهش انجام‌شده بین سال‌های 94-1390 در زمینه رابطه میزان دین‌داری و سرمایه اجتماعی که در فصل‌نامه‌های معتبر علمی به چاپ رسیده‌اند، انتخاب شدند. پژوهش‌های مذکور با استفاده از روش پیمایشی در جوامع آماری متفاوت و مبتنی بر سنجه‌های پایا به انجام رسیده‌اند.

یافته‌ها: در گام نخست ارزیابی پژوهش‌های منتخب، مفروضات همگنی و خطای انتشار مورد بررسی قرار گرفتند؛ بر این اساس یافته‌ها حکایت از ناهمگنی اندازه اثر و عدم سوگیری انتشار مطالعات مورد بررسی داشتند. در مرحله دوم، ضریب اندازه اثر با به‌کارگیری نسخه دوم نرم‌افزار CMA مورد ارزیابی قرار گرفتند.

نتیجه‌گیری: نتایج به‌دست‌آمده نشان دادند که اندازه اثر یا ضریب تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی معادل 0/193 است که برحسب نظام تفسیری کوهن، در حد پایینی ارزیابی می‌شود. در مجموع نتایج پژوهش نشان داده است که میزان دین‌داری تأثیری ضعیفی بر احساس امنیت اجتماعی دارد.

واژه‌های کلیدی: میزان دین‌داری، احساس امنیت اجتماعی، فراتحلیل.

1- استاد جامعه‌شناسی دانشکده علوم انسانی دانشگاه کاشان. niazim@kashanu.ac.ir

2- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه کاشان (نویسنده مسئول) hamednazari64@gmail.com

3- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه کاشان sakhaei84@yahoo.com

طی سال‌های اخیر بررسی رابطه میان میزان دین‌داری و احساس امنیت موضوعی بوده است که مورد توجه بسیاری از پژوهش‌ها و صاحب‌نظران قرار گرفته است. امنیت، نخستین عاملی است که سبب می‌شود انسان‌ها کنار هم آیند، از نیروی هم بهره گرفته و در مسئولیت‌های اجتماعی مشارکت جویند تا آسوده‌تر و متعهدتر به زندگی خود ادامه دهند (صالحی و افسر افشاری، 1390: 5). امنیت عموماً در دو بُعد عینی و ذهنی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بُعد عینی، وضعیت امنیت اجتماعی بر اساس وضعیت آمارهای موجود مورد توجه است و عموماً یکی از شاخص‌های قضاوت در رابطه با وضعیت امنیت در یک جامعه، نرخ جرایم در نظر گرفته می‌شود؛ در بُعد ذهنی بیش‌تر احساس امنیت مورد توجه قرار می‌گیرد که مقوله‌ای ذهنی است؛ بنابراین، این دو بُعد غالباً با تمایز بین «امنیت» و «احساس امنیت» بیان می‌شود.

احساس امنیت اجتماعی، به ادراک ذهنی و روانی افراد مختلف در قالب گروه‌های اجتماعی اشاره دارد (صبح محمدی، 1394: 4). گفتنی است این دو مفهوم اگرچه ممکن است کاملاً منطبق بر هم باشند، اما چه‌بسا در دو سر طیف قرار داشته باشند؛ بدین معنا که در جامعه‌ای به لحاظ شاخص‌های عینی، امنیت کامل برقرار باشد، اما شهروندان احساس امنیت نداشته باشند. از این‌رو، احساس امنیت بسیار مهم‌تر و تعیین‌کننده‌تر است: «کنش‌گران در انجام کنش با مراجعه به ذهنیت روان‌شناختی و تاریخی خود به تصمیم‌گیری و انجام کنش اقدام می‌کنند؛ بنابراین ارزیابی و احساس آن‌ها از فضای کنش، نقش کلیدی در این تصمیم‌گیری ایفا می‌کند» (بیات، 1388: 17). کلمنت و کلیمین¹ (1977) بر این باورند که ترس از ناامنی در رفتارهای ضداجتماعی و انزواگرایانه متبلور می‌شود و در نهایت صفات نیک انسانی و عرصه عمومی را زایل می‌کنند. در ایران بر اساس نتایج برخی از پیمایش‌های ملی (عظیمی هاشمی، 1384: 64)، احساس امنیت به‌عنوان یک متغیر اجتماعی می‌تواند تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله نابرابری اجتماعی، میزان سرمایه اجتماعی، مشارکت، پایبندی به ارزش‌های مشترک، اعتماد اجتماعی و ... قرار بگیرد.

بیان مسئله

از جمله بنیانی‌ترین عواملی که در تأمین امنیت اجتماعی در بُعد عینی و احساس و ادراک از امنیت در بُعد ذهنی آثار بسیار شگرفی دارد، دین‌داری یا به عبارتی پایبندی به ارزش‌ها، اعتقادات دینی و اعمال دینی است. «گستره احساس امنیت در افراد متأثر از عوامل متعددی است که یکی از مهم‌ترین این عوامل دین‌داری و سطح اعتقادات فرد است که عاملی مهم در افزایش سطح امنیت فرد در هنگام حضور در شرایط سخت و مکان‌های ناامن تلقی می‌شود» (پوراحمد و همکاران، 1391: 1). آموزه‌های دینی از طریق جلب مشارکت مثبت در محله و اجتماعات دینی هم‌چون مساجد، هم‌چنین «از راه توصیه‌های عملی نظیر نماز، روزه، حجاب، عدم نگاه به نامحرم و پرهیز از گناه در کنار توکل بر خدا می‌تواند نقش مهمی در ایجاد احساس امنیت داشته باشد» (شایگان، 1392: 3). به بیان دیگر، عامل دین به لحاظ گستره اجتماعی بودن آن در شکل‌گیری، تحکیم و تقویت روابط اجتماعی تأثیرگذار است و از طرفی، افزایش تعاملات اجتماعی در ارتقای احساس امنیت مؤثر است.

از آنجایی که دین‌داری امری است در سطح ذهنی، بنابراین می‌توان در رابطه با ارتباط آن با احساس امنیت فرضیه‌پردازی کرد. در واقع پرسش اصلی این است که چه رابطه‌ای میان میزان دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی وجود دارد؟

در سال‌های اخیر در زمینه مفاهیم دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی مطالعات متعددی انجام شده است و این مطالعات، در حوزه‌های مختلف و از جوانب مستقیم و غیرمستقیم به بررسی ارتباط بین دو مفهوم مذکور پرداخته‌اند. گستردگی و پراکندگی مطالعات در این حوزه و رواج رویکردهای متعدد، لزوم انجام فراتحلیلی منسجم برای نیل به تصویری جامع‌تر از وضع موجود موضوع و آگاهی از نقایص و کاستی‌ها در این حوزه و ارائه تصویری یکپارچه از یافته‌های علمی را ایجاب کرده است. در این مقاله سعی شده است تا مطالعات صورت گرفته در دهه اخیر، گردآوری و نتایج آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد؛ بر این اساس، هدف اصلی این مقاله، فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده در رابطه با ارتباط میان میزان دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در ایران در دهه اخیر است.

مبانی نظری پژوهش

دین‌داری در یک حالت کلی، داشتن اهتمام دینی است؛ به‌نحوی که نگرش، گرایش و کنش‌های فرد را متأثر می‌گرداند (هیمل فارب، 1975؛ به نقل از شجاعی زند، 1384). هم‌چنین، می‌توان گفت دین‌داری به معنای درگیری و دغدغه دینی داشتن است (شجاعی زند، 1384: 4). دین‌داری به معنای دینی بودن و التزام دینی نیز در نظر گرفته شده است (سراج‌زاده و همکاران، 1383: 110).

دین حقیقتی است که در جنبه‌ها و ابعاد گوناگون زندگی انسان حضور قابل توجهی داشته و به‌عنوان یکی از پنج نهاد اصلی هر جامعه‌ای، جایگاهی خاص در تقسیم‌بندی جامعه‌شناسان به‌خود اختصاص داده است. دین یعنی تلاش‌ها و فعالیت‌های بشری که از اعتقاد به قوای مابعدالطبیعه سرچشمه می‌گیرد و بشر وابستگی خود را به آن‌ها احساس می‌کند. دین‌داری، جلوه و مصداق دین است و در واقع عنوان عامی است که به هر فرد یا پدیده‌ای که ارزش‌ها و نشانه‌های دینی در آن متجلی باشد، اطلاق می‌شود. دین‌داری یک نظام عملی مبتنی بر اعتقادات است که در ابعاد فردی و اجتماعی، از جانب پروردگار، برای هدایت انسان‌ها در مسیر رشد و کمال الهی فرستاده شده است و شامل عقاید، باورها، نگرش‌ها و رفتارهایی است که با هم پیوند داشته و یک احساس جامعیت را برای فرد تدارک می‌بینند (شجاعی زند، 1384: 36). دین‌داری وابستگی تام به دین دارد و فرد دین‌دار، با درجات یا از جهات متفاوت می‌کوشد خود را با یک منبع فیض که از نظر وی در دین متبلور است هم‌ذات گرداند و بر این اساس میزان و جهت هم‌ذات‌انگاری فرد با دین مورد نظر وی، دین‌داری را روشن می‌سازد (گنجی و هلالی ستوده، 1390: 101).

دین‌داری دارای ابعاد و درجات متفاوتی است. توجه به این تنوع و در نظر داشتن ابعاد متفاوت دین‌داری در مطالعه جامعه‌شناختی دین ضروری است. از جمله کسانی که با در نظر گرفتن تنوع ابعاد و سطوح دین‌داری کوشیده‌اند تا ابعاد مختلف دین را تجزیه و تحلیل کنند، می‌توان از الیاده (1375)، مگییر (1997) و گلاک و استارک (1965) نام برد. الیاده پنج بعد را در ادیان بازشناسی کرده است که عبارتند از نمادها، رستگاری، شعائر، مناسک، مکان‌ها و اشیای مقدس، و تجربه دینی (الیاده، 1375: 73-76). مگییر (1975) با رویکردی اجتماعی، چهار بُعد اصلی را برای دین در نظر گرفته است که عبارتند از؛ باورها،

مناسک، تجربه دینی و اجتماع مذهبی (به نقل از طالبی، 1380: 81). به نظر گلاک و استاک همه ادیان جهان به‌رغم آن که در جزئیات بسیار متفاوت هستند، دارای حوزه‌های کلی هستند که دین‌داری در آن حوزه‌ها، جلوه‌گر می‌شود. این حوزه‌ها که می‌توان آن‌ها را به‌مثابه ابعاد اصلی دین‌داری در نظر گرفت، عبارتند از اعتقادی، مناسکی، تجربی و پیامدی (گلاک و استاک¹، 1965: 19-2).

احساس امنیت اجتماعی

امنیت از زمره مفاهیم پیچیده حوزه نظری- پژوهشی علوم اجتماعی است که در لفظ به معنی نداشتن دغدغه، رهایی از تشویش، اضطراب و مخاطرات است. مقوله امنیت به مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت و در مورد افراد به نبود هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع و به مخاطره نیفتادن این‌گونه حقوق و آزادی‌ها و مصون بودن از تهدید و خطر مرگ، بیماری، فقر و حوادث غیرمترقبه و درکل هر عاملی که آسایش انسان را از بین ببرد، اشاره دارد (جونز²، 1999: 102-104). بسیاری معتقدند امنیت بیش از آن‌که واقعیتی عینی و بیرونی باشد، ماهیتی ذهنی و گفتمانی دارد و صرفاً در یک رابطه هم‌نشینی و جانشینی با مفاهیم دیگری هم‌چون قدرت، منابع، اهداف، مصالح و تهدیدات که همگی مفاهیم مبهم، توسعه‌نیافته و سیال می‌باشند، مصداق می‌یابد (حسینی‌نثار و قاسمی، 1391: 4). به همین دلیل اغلب صاحب‌نظران حوزه امنیت، برای این مفهوم دو بعد ذهنی و عینی در نظر گرفته و در بعد عینی، امنیت را به معنی ایجاد شرایط و موقعیت ایمن برای افراد جامعه تعبیر کرده و در بعد ذهنی، ذهنیت و ادراک مردم از مقوله امنیت را مورد توجه قرار می‌دهند و از آن به احساس امنیت یاد می‌کنند. وجود احساس امنیت در جامعه به همان اندازه وجود عینی امنیت حائز اهمیت است. منظور از احساس امنیت، احساس آزادی نسبی از خطراتی است که وضعیت خوشایندی در افراد جامعه ایجاد کرده و فرد در آن موقعیت احساس آرامش جسمی و روحی می‌کند. به‌عبارتی‌دیگر، احساس امنیت در یک جامعه به احساس روانی شهروندان از وجود یا عدم وجود امنیت در آن جامعه اطلاق می‌شود. احساس امنیت از جمله مفاهیم چندبعدی است که در ارتباط با شرایط اجتماعی و افراد

1- Glock and Stark

2- Jones

مختلف به طرق متفاوتی به منصف ظهور می‌رسد. از طرفی منابع تأمین‌کننده احساس امنیت نیز، برای افراد و گروه‌های مختلف جامعه متفاوت است (دلاور و جهانتاب، 1390: 9) و در سطوح کلان (ساختار کلی جامعه و ایمن بودن آن از حوادث طبیعی و سقوط نظام‌های سیاسی از عمده منابع تأمین احساس امنیت هستند)، میانه (روابط میان نهادهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه و چالش بین گروه‌ها و جناح‌های مختلف از زمره منابعی هستند که احساس امنیت را در افراد شکل می‌دهند) و خرد (روابط افراد جامعه در حوزه امور روزانه و تجربه‌های آن‌ها از پدیده‌هایی چون سرقت، قتل، جرم از منابع تأمین احساس امنیت هستند) بر شکل‌گیری احساس امنیت نزد افراد مؤثر است. بدون تردید حاکمیت احساس ناامنی بر جامعه، نشاط و سلامتی در زندگی روزمره را مختل کرده و با ایجاد موانع بر سر راه رشد فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه‌های زیادی بر جامعه تحمیل می‌کند و تأثیرات روان‌شناختی گسترده‌ای هم‌چون اضطراب، بی‌اعتمادی، احساس بیگانگی، انزوا و عدم خرسندی را در افراد ایجاد می‌کند. کلمنت و کلیمن (1977) بر این باورند که ترس از ناامنی در رفتارهای ضداجتماعی و انزواگرایانه متبلور می‌شود و در نهایت صفات نیک انسانی و عرصه عمومی را زائل می‌سازند.

دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی

دین به‌عنوان یکی از ضروریات زندگی بشری در ابعاد مختلف اعتقادی، رفتاری و ساختاری، قادر بر تأثیرگذاری بر کنش سوژه‌های اجتماعی بوده، از جمله نهادهای تولیدکننده نظم اجتماعی تلقی می‌گردد و خود در تعیین آرامش و امنیت هر جامعه کارویژه تعیین‌کننده‌ای بر عهده دارد. مذهب می‌تواند در ایجاد احساس امید، صمیمیت، آرامش هیجانی، احساس راحتی، فرصت‌های شکوفایی و مهار تکنه‌ها مؤثر باشد (هاشمیان فر و همکاران، 1392: 58) و با ارائه نوعی احساس فراطبیعی به شخص، آثار آرامش‌بخشی به لحاظ روان‌شناختی بر وی و به‌طور کلی بر جامعه داشته باشد. در بعد اجتماعی، دین‌داری نقش مهمی در کاستن بی‌عدالتی‌ها و ایجاد احساس یکپارچگی داشته و قادر است شعله‌های خودمحوری و خودپرستی را فرونشاند. دین با اعمال و مناسک اجتماعی خود، پیروان را به گردهم آورده، با ایجاد پیوندهای مشترک، موجبات احساس سعادت و خوشبختی را فراهم می‌کند، با نفوذ بر اعمال فردی، جهان‌بینی خاصی را در شخص ایجاد کرده و احساس رضایت را در وی توسعه می‌دهد. از این رو

است که فرد دین‌دار با الهام از آموزه‌های دینی احساس امنیت زیادی را در مقابل رخدادهای و خطرات احساس می‌کند که فرد غیر دین‌دار فاقد آن است. مرور پیشینه نظری بیانگر این است که پیرامون ارتباط میان دین‌داری و ارزش‌های دینی با احساس امنیت اجتماعی، رویکردهای متعددی مطرح شده است و متفکران زیادی در این زمینه به نظریه‌پردازی پرداخته‌اند. در یک تقسیم‌بندی کلی، رویکردها و آراء ارائه‌شده را می‌توان در چهار قلمرو جای داد؛ 1- آرای که دین را عامل انسجام و هم‌بستگی جامعه قلمداد می‌کنند، 2- رویکردهایی که بر جنبه‌های معنادهی و هویت‌یابی دین تأکید می‌کنند، 3- آرای که بر بعد روانی و توسعه احساس آرامش ناشی از اعتقادات و باورهای دینی دست گذاشته و در نهایت 4- رویکردهای ترکیبی که هم‌سو با موارد فوق، نظم‌بخشی را نیز عنصر بنیادی اصول و باورهای دینی تلقی می‌کنند.

امیل دورکیم که در قالب رویکرد نخست جای می‌گیرد، دین را به‌مثابه یک پدیده سراسر جمعی و به‌عنوان نظامی یکپارچه از اعمال و عقاید مرتبط با چیزهای مقدس دانسته که انسان‌ها را به هم پیوند می‌دهد. وی دین را نیرویی تلقی می‌کند که اول این که در درون فرد احساس الزام اخلاقی به هواداری از درخواست‌های جامعه ایجاد می‌کند، دوم این که سازوکارهایی ایجاد می‌کند که می‌توان در مواقع به خطر افتادن سامان اجتماعی آن را به‌کار گرفت و سوم این که از عناصر اصلی و عمده یکپارچگی و گستردگی عمل متقابل اعضای جامعه و گروه با یکدیگر است؛ بنابراین هر چه اعضای جامعه متکی بر یک رشته از تجلی‌های نمادین و مفروضات مشترک درباره جهان پیرامون خود باشند، می‌توانند وحدت اخلاقی را حفظ و تأمین کنند (آرون، 1386: 269). دورکیم کارکردی اخلاقی برای دین در حوزه اجتماعی قائل بوده و بر این باور است که در جامعه‌ای که فرهنگی مشترک و نیرومند پیرامون اعتقادات عمومی وجود دارد، هم‌بستگی اجتماعی، استحکام و نظم اجتماعی عینیت بیش‌تری خواهد یافت و این امر عاملی می‌شود تا نظام اخلاقی و نظام اعتقادی، مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارهای مشترک را به مردم هدیه کند و در پرتو آن نظام اجتماعی برقرار بماند و جرم و ناپهنجاری و کج‌روی کاهش یابد (صدیقی‌اورعی، 1384: 149). دورکیم با برشمردن چهار کارکرد اصلی دین به‌مثابه نیرویی انسجام‌بخش، انضباط‌بخش، حیات‌بخش و خوشبختی‌بخش، اذعان می‌دارد که دین نه‌تنها نقش غیرقابل انکاری در

تأمین هم‌بستگی و روابط اجتماعی دارد، بلکه با مداخله در حل معضلات اجتماعی، ایجاد یکپارچگی و وحدت بین جوامع و معنویتی که در جامعه به‌وجود می‌آید، موجب ثبات و پایداری جامعه شده و کارویژه مهمی در تأمین احساس امنیت و اطمینان در نزد افراد جامعه به عهده دارد. هرچند دور‌کیم در نظریات خود مستقیماً بر امنیت و احساس امنیت اجتماعی اشاره نکرده است، اما آرای وی پیرامون آنومی اجتماعی بیانگر این مطلب است که وی نابهنجاری اجتماعی را پایه و اساس به‌وجود آمدن احساس نبود امنیت و آرامش روانی در جامعه دانسته است (کوثری، 1385: 83). توکویل نیز هم‌چون دور‌کیم اعتقادات مذهبی را عامل توسعه نوعی انضباط اخلاقی دانسته و بر این باور است که دین و باورهای مذهبی در جامعه‌ای که انسجام آن مورد تهدید فردگرایی قرار گرفته است، می‌توانند سبب‌ساز ایجاد هم‌بستگی اجتماعی شود، چراکه یک چنین اعتقاداتی روح همگانی را در میان اعضای جامعه بسط داده و مسئولیت‌های اجتماعی افراد را یادآوری می‌کند (هاشمیان‌فر و دیگران، 1392: 57) و بدین ترتیب نظم و امنیت را در جامعه برقرار می‌کند. برخی دیگر از آرای مطرح در این زمینه در جدول ذیل به تلخیص بیان شده است.

جدول شماره 1: تلخیص آرای مبتنی بر تأثیر دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی

متفکر	رویکرد	خلاصه نظرات
وبر	معنا	مذهب و آموزه‌های دینی، بی‌عدالتی‌های جهان را امری ظاهری و خصلت به‌ظاهر خودسرانه جهان را معنادار و سامانمند جلوه می‌دهند و توجیهاتی برای خوشبختی و بدبختی فراهم می‌کنند.
دیویس	هم‌بستگی، نظم	دین‌داری عزم افراد را به رعایت هنجارهای گروهی تقویت کرده و بدین‌وسیله دین‌داری یگانگی اعضای جامعه را نسبت به هم تقویت می‌کند. ادای دین و اعمال مذهبی، هنجاربخش و نظم‌آفرین است.
الوود	هم‌بستگی	دین ارزشی والاست که بر روحیات و نوع عملکرد افراد اثر گذاشته و به تحکیم روابط اجتماعی می‌انجامد.
مالینوفسکی	آرامش و امنیت	دین ریشه در فشارها و تنش‌های عاطفی دارد و در هنگام مشکلات، احساس آرامش را برای انسان به ارمغان می‌آورد. عمل به مناسک دینی منجر به تخلیه عاطفی و درنهایت آرامش بیش‌تر می‌شود.
گیرتس	معنا، آرامش، نظم	دین به‌واسطه معنادار و قابل‌تحمل کردن رنج بشر و نوید غلبه نهایی عدالت در جهان به انسان، آرامش روحی و احساس خوشبختی را برای انسان به همراه می‌آورد.
آدی	آرامش و امنیت، معنا	دین به‌واسطه معنابخشی به تجربه‌های ناراحت‌کننده و پاسخ به مسائلی چون مرگ و رنج، بدبختی‌ها و ناکامی‌ها را بی‌اهمیت جلوه داده و برای انسان حمایت و تسلی به همراه دارد.
براون	نظم، آرامش و	بسیاری از مناسک آشکارا خصلتی وسیله‌ای داشته و شرکت‌کنندگان در آن در

متفکر	رویکرد	خلاصه نظرات
بوزان	امنیت نظم، آرامش و امنیت	راستای اهدافی چون حفاظت در برابر خطر (و تأمین امنیت) آن‌ها را برگزار می‌کنند. الگوهای سنتی چون مذهب، زبان، فرهنگ، هویت و عرف ملی نقشی ویژه در تأمین امنیت اجتماعی و آرامش جامعه دارا هستند.
	هویت، نظم	گروه‌های مذهبی، قومی و نژادی که عاملان هویت‌ساز اجتماعی هستند با پاسداری از هویت اجتماعی نقشی گران‌مایه در تأمین امنیت اجتماعی بر عهده دارند.

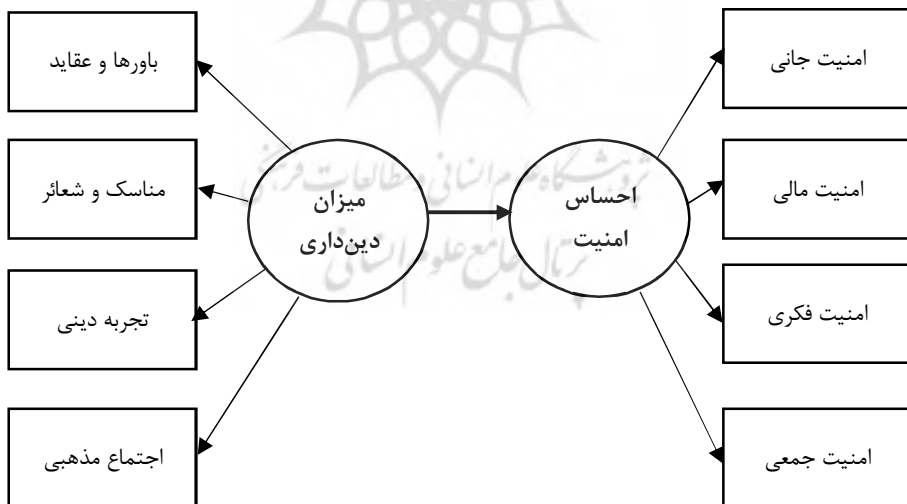
(منبع: همیلتون، 1377؛ نویدنیا، 1385)

آرای مندرج در جدول فوق بیانگر این موضوع هستند که مذهب با ارائه پاسخ‌هایی به تجارب درک‌ناپذیر انسان، نه‌تنها اضطراب او را کاهش می‌دهد، بلکه با فراهم کردن یک نظام معنایی و شیوه تفکر درباره وجود انسان، روش‌های نهادمند و مشخصی برای برخورد با ابهامات ترسناک زندگی تأمین می‌کند. کارکرد باور داشت‌ها و مناسک مذهبی تنها این نیست که راه‌هایی برای کاهش تنش و رنج انسان فراهم می‌کند و منابع را تنظیم می‌کنند، بلکه در یکپارچگی جامعه و نگهداشت ثبات اجتماعی نیز نقش ایفا کرده (بییتس و پلاگ، 1382: 701) و احساس امنیت اجتماعی را تقویت می‌کنند. پارسونز در زمینه تأثیر دین‌داری بر احساس امنیت خاطرنشان می‌سازد که ما در جامعه با مسئله‌ای به نام انتقال ارزش‌های اساسی به افراد روبرو هستیم و این ارزش‌ها هستند که کیفیت عمل افراد را تعیین کرده و در بقای نظم و امنیت سهیم هستند؛ چراکه اعضای جامعه ارزش‌های موجود را پذیرفته و به هنجارهای آن عمل می‌کنند (ترنر¹، 1373: 53). بر اساس استدلال پارسونز، نهادهایی مانند مذهب که حافظ ارزش‌ها هستند و افراد را به وفاداری نسبت به آن‌ها ترغیب می‌کنند، هم‌سو با اشکال سازمان‌یافته‌ای مانند خانواده و نظام‌های تعلیم و تربیت که ارزش‌های استقرار یافته‌ای را در اعضای جدید جامعه القاء می‌کنند، جامعه را در نیل به اهداف و تأمین و رفع نیازهای افراد یاری رسانده و در این فرایند ارزش‌ها و هنجارهای مشترک پذیرفته‌شده بر رفتار افراد حاکم شده و یکپارچگی، وفاق (و نظم عمومی) حاصل می‌شود. در نتیجه این یکپارچگی، احساس امنیت افراد در جامعه محیا می‌شود (بیات، 1388: 103). گیدنز نیز در قالب نظریه ساختاربنندی خود، آموزه‌های دینی را در زمره قواعد تفسیری قرار داده که در راستای ایجاد نظام‌های نمادین معنادار مورد استفاده قرار می‌گیرند و نقش مهمی در تأمین احساس امنیت آن‌ها دارند (مختاری و همکاران، 1391). وی معتقد است که

دین ابزار سازمان‌دهنده احساس امنیت به چند شیوه است: «نه تنها خدایان و نیروهای مذهبی حمایت‌های قابل اتکای مثبتی را برای مؤمنان فراهم می‌کنند، بلکه کارگزاران مذهبی نیز این کار را انجام می‌دهند. به باور گیدنز مهم‌ترین کارکرد باور داشت‌های مذهبی این است که به انسان در برابر تجربه‌های رویدادها و موقعیت‌ها، احساس آرامش تزریق می‌کنند. مناسک درعین‌حال که غالباً اجباری می‌باشند، اما آرامش‌بخش نیز هستند و در تأمین امنیت وجودی و اخلاقی دخالت دارند» (گیدنز، 1380: 126-124).

مدل مفهومی پژوهش

بسیاری از نظریات بر رابطه میان میزان دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی تأکید کرده‌اند. برخی پژوهش‌های تجربی رابطه مستقیم میان میزان دین‌داری و امنیت اجتماعی را تأیید می‌کنند و برخی دیگر معتقدند چنین رابطه‌ای را نمی‌توان از داده‌های تجربی استنباط کرد؛ اما به‌طور کلی می‌توان رابطه میان میزان دین‌داری با ابعاد مختلف آن (باورها و عقاید، مناسک و شعائر، تجربه دینی، اجتماع مذهبی) با احساس امنیت اجتماعی و ابعاد مختلف آن (فکری، مالی، جانی، جمعی) را در قالب مدل مفهومی ذیل تلخیص کرد.

شکل شماره ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع فراتحلیل است. در پژوهش فراتحلیل، محقق با ثبت ویژگی‌ها و یافته‌های مجموعی از تحقیقات در قالب مفاهیم کمی، آن‌ها را آماده استفاده از روش‌های آماری می‌کند و نتایج جدید و منسجم را با استفاده از روش‌های نیرومند آماری استخراج می‌کند (دلاور، 1384). روش مذکور خود مرکب از چند مرحله است؛ 1- تعریف موضوع پژوهش: موضوع پژوهش حاضر بررسی ارتباط میان دین‌داری (متغیر مستقل) با احساس امنیت اجتماعی (متغیر وابسته) است. 2- جمع‌آوری نظام‌مند مطالعات انجام شده در زمینه موضوع مدنظر: جامعه آماری پژوهش حاضر مشتمل بر کلیه مقالات علمی-پژوهشی منتشرشده در ایران با موضوع فوق در دهه اخیر است که در یکی از پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی¹، مجلات تخصصی نور²، بانک اطلاعات نشریات کشور³ نمایه شده باشند. این تعداد تا قبل از مرحله غربال مطالعات 31 مطالعه را شامل می‌شود. 3- غربال مطالعات و گزینش مطالعات مناسب: جهت غربال‌گری مقالات مذکور، تعداد 17 مقاله که حائز شرایط و ملاک‌های انتخاب هم‌چون داشتن ضریب هم‌بستگی، سطح معنی‌داری و مشخص بودن حجم نمونه بودند، گزینش و جهت ترکیب کمی نتایج و به‌دست آوردن نتیجه واحد احصاء شدند. 4- گردآوری اطلاعات لازم از هر یک از مطالعات: فهرست اطلاعاتی که از مطالعات مذکور استخراج شده است شامل موارد زیر است: اطلاعات عمومی (نام نویسنده(ها)، سال انتشار، جامعه آماری)، اطلاعات مربوط به متغیرهای پژوهش (ضریب هم‌بستگی و سطح معنی‌داری) و حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری. در این مرحله علاوه بر گردآوری داده‌ها، هر یک از مطالعات شناسه‌بندی شده و برای مرحله بعدی در نرم‌افزار CMA⁴ وارد شد. 5- محاسبه اندازه اثر⁵: روش اصلی فراتحلیل مبتنی بر ترکیب نتایج است که معمولاً پس از تبدیل آماره‌ها به شاخص (r) و برآورد اندازه اثر مورد استفاده قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است در این پژوهش آماره‌های پژوهشی با استفاده از رویکرد هانتر و اشمیت⁶ به شاخص r تبدیل شد. برای تحلیل استنباطی داده‌ها نیز ابتدا به بررسی مفروضات فراتحلیل

1- SID

2- Noormags

3- Magiran

4- Comparative Meta-Analysis

5- Effect Size

6- Hunter & Schmidt

پرداخته شده است، به نحوی که به کمک نمودار کیفی¹ و روش رگرسیونی خطی اگر²، همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار³ و N ایمن از خطا به بررسی خطای انتشار و با آزمون Q به بررسی ناهمگونی مطالعات پرداخته شد، سپس با توجه به ناهمگونی بین مطالعات مورد بررسی مدل اثرات تصادفی جهت ترکیب نتایج و رسیدن به اندازه اثر به کار گرفته شد. در جدول شماره دو خلاصه اطلاعات مربوط به مطالعات مختلف پیرامون رابطه بین دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی نمایش داده شده است.

جدول شماره 2: خلاصه اطلاعات جمع‌آوری شده

ردیف	پژوهشگر و سال	حجم نمونه	جامعه آماری	ضریب هم‌بستگی	روش نمونه‌گیری
1	نوروزی و فولادی سپهر (1392)	384	زنان 15 تا 29 سال	-0/19	خوشه‌ای
2	کردی و کوهساری (1390)	300	افراد 25 تا 60 سال	0/26	خوشه‌ای
3	حصاری، مرادی و موسوی (1393)	384	زنان 15 سال به بالا	0/23	سهمیه‌ای
4	فرشادفر و نیازی (1393)	260	زنان 15 تا 64 سال	0/26	خوشه‌ای
5	امین بیدختی و شریفی (1391)	334	دانشجویان	0/36	طبقه‌ای
6	امین بیدختی و شریفی (1392)	334	دانشجویان	0/23	طبقه‌ای
7	شایگان (1392)	400	دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه	-0/35	خوشه‌ای
8	عباس‌زاده، پریراد و اسلامی (1393)	300	زنان شهر تبریز	0/15	تصادفی
9	هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (1392)	400	دانشجویان	0/48	طبقه‌ای
10	طالبی و حاجیلو (1392)	384	دانشجویان	0/40	تصادفی
11	احمدی و احمایی (1393)	300	زنان شهر تبریز	0/28	خوشه‌ای
12	صباح محمدی (1394)	432	شهروندان بالای 18 سال شهر سنندج	-0/17	خوشه‌ای
13	مختاری، بلالی، میرفردی و حسینی اخگر (1391)	380	افراد بالای 18 سال شهر یاسوج	0/31	خوشه‌ای
14	حاجی‌زاده میمندی و ترکی (1390)	280	زنان بالای 15 سال شهر یزد	0/32	خوشه‌ای
15	پوراحمد، عیوض لو، حامد، عیوض لو و رضایی (1391)	400	ساکنان شهر کوه دشت	0/21	تصادفی
16	اسدی داودآبادی و زهرآکار (1393)	300	ساکنان شهر خرم‌آباد	0/25	تصادفی
17	فجری، توکلی و رئیسی (1392)	288	دانش‌آموزان مقاطع راهنمایی و متوسطه	0/18	طبقه‌ای

1- Funnel Plot

2- Egger,s Linear Regression Method

3- Begg & Mazumdar Rank Correlation

یافته‌های پژوهش

الف) یافته‌های توصیفی

در جدول شماره سه ضمن برآورد اندازه اثر تفکیکی پژوهش‌های برگزیده مبتنی بر یک مقیاس مشترک، اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی کلی نیز مشخص شده است.

جدول شماره 3: خلاصه اطلاعات مربوط به فراتحلیل بر روی پژوهش‌های نمونه

ردیف	پژوهشگر و سال	اندازه اثر	حد پائین	حد بالا	Z-Value	P-Value
1	نوروزی و فولادی سپهر (1392)	0/19	-0/285	-0/092	-3/754	0/001
2	کردی و کوهساری (1390)	0/26	0/151	0/363	4/586	0/001
3	حصاری، مرادی و موسوی (1393)	0/23	0/133	0/323	4/571	0/001
4	فرشادفر و نیازی (1393)	0/26	0/143	0/370	4/266	0/001
5	امین بیدختی و شریفی (1391)	0/36	0/263	0/450	6/857	0/001
6	امین بیدختی و شریفی (1392)	0/23	0/126	0/329	4/261	0/001
7	شایگان (1392)	-0/35	-0/433	-0/261	-7/281	0/001
8	عباس‌زاده، پریزاد و اسلامی (1393)	0/15	0/037	0/259	2/605	0/009
9	هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (1392)	0/48	0/401	0/552	10/420	0/001
10	طالبی و حاجیلو (1392)	0/40	0/312	0/481	8/269	0/001
11	احمدی و احیایی (1393)	0/28	0/172	0/381	4/958	0/001
12	صباح محمدی (1394)	-0/17	-0/260	-0/077	-3/556	0/001
13	مختاری، بلالی، میرفردی و حسینی اخگر (1391)	0/31	0/216	0/398	6/224	0/001
14	حاجی‌زاده میمندی و ترکی (1390)	0/32	0/211	0/421	5/520	0/001
15	پوراحمد، عیوض‌لو، حامد، عیوض‌لو و رضایی (1391)	0/21	0/114	0/302	4/247	0/001
16	اسدی داودآبادی و زهراکار (1393)	0/25	0/141	0/353	4/402	0/001
17	قجری، توکلی و رئیسی (1392)	0/18	0/066	0/290	3/072	0/002
اثرات ترکیبی ثابت		0/182	0/157	0/207	14/056	0/001
اثرات ترکیبی تصادفی		0/193	0/078	0/303	3/271	0/001

جدول فوق نشان می‌دهد که در 17 مطالعه مدنظر رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی با اطمینان 99 درصد معنادار هستند. بزرگ‌ترین مقدار اندازه اثر مربوط به مطالعه نهم (هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده) و کوچک‌ترین مقدار اندازه اثر مربوط به مطالعه هشتم (عباس‌زاده، پریزاد و اسلامی) است.

ب) یافته‌های استنباطی

در این قسمت ابتدا به بررسی مهم‌ترین پیش‌فرض‌های فراتحلیل (همگن بودن مطالعات انجام شده و بررسی خطای انتشار در میان مطالعات) پرداخته خواهد شد.

1. بررسی مفروضه همگنی مطالعات انجام شده

یک بخش از هر فراتحلیل آزمون همگنی مطالعات است که به‌منظور بررسی این مفروضه از آزمون Q استفاده شده است که نتایج حاصل از بررسی آن در جدول شماره چهار نمایش داده شده است.

جدول شماره 4: نتایج حاصل از آزمون Q

شاخص آماری مقدار آزمون (Q)	درجه آزادی (Df)	سطح معنی‌داری (P-Value)	I^2 -Squared	نتایج
331/856	16	0/001	95/179	

با توجه به نتایج حاصل از آزمون ($Q=331/856$, $P<0/01$) باید گفت با اطمینان 99 درصد فرض صفر مبنی بر همگن بودن مطالعات انجام شده رد شده و فرض ناهمگونی میان پژوهش‌ها تأیید می‌شود. به‌بیانی دیگر معنادار بودن شاخص Q نشان‌دهنده وجود ناهمگنی در اندازه اثر پژوهش‌های اولیه است، اما از آنجایی که این شاخص به افزایش تعداد اندازه اثر حساس هست و با افزایش تعداد اندازه اثر توان این آزمون برای رد همگنی بالا می‌رود، مجذور I شاخص دیگری است که به همین منظور مورد استفاده قرار می‌گیرد. ضریب مجذور I دارای مقداری از 0 تا 100 درصد است و در واقع مقدار ناهمگنی را به‌صورت درصد نشان می‌دهد. هر چه مقدار این ضریب به 100 درصد نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده ناهمگنی بیش‌تر اندازه اثرهای پژوهش‌های اولیه است. نتایج حاصل از ضریب مجذور I مؤید این مطلب است که حدوداً 95 درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی مطالعات مربوط است؛ بنابراین تلفیق آن‌ها با مدل آثار ثابت موجه نیست و باید از مدل آثار تصادفی به‌منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون به ما می‌گوید که رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی، به‌شدت به لحاظ ویژگی‌ها و مشخصات مطالعات متفاوتند و در این وضعیت باید از متغیرهای تعدیل‌گری برای مشخص کردن واریانس و محل این تفاوت‌ها استفاده کرد. البته در این پژوهش تلاش‌های زیاد برای شناسایی این متغیرها صورت گرفت. مراجعه

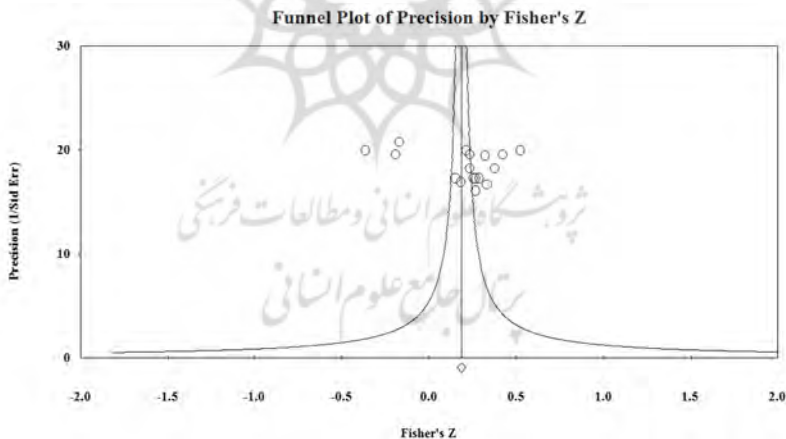
مجدد به اطلاعات گردآوری شده در چک‌لیست‌ها و بررسی مجدد فرضیه‌ها و متغیرها نیز انجام شد؛ اما در نهایت نتیجه روشن و قابل ارائه‌ای به‌دست نیامد.

2. بررسی مفروضه خطای (تورش) انتشار

بخش دیگر فرایند فراتحلیل بررسی خطای انتشار است که ناشی از انتشار پژوهش‌های چاپ شده و عدم انتشار پژوهش‌های چاپ نشده و انواع خطاها است. به‌بیانی دیگر یکی از مشکلاتی که موجب مخدوش شدن اعتبار نتایج فراتحلیل می‌شود عدم دسترسی محقق به تمام مطالعاتی است که در فاصله زمانی خاص در موضوع مورد بررسی انجام شده‌اند. به‌منظور بررسی این مفروضه از نمودار کیفی و روش رگرسیونی آگر، روش هم‌بستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار و N ایمن از خطا استفاده شده است که نتایج بررسی این مفروضه به کمک روش‌های مختلف در قسمت زیر ارائه شده است.

2-1. نمودار کیفی

یکی از رایج‌ترین روش‌ها به‌منظور بررسی خطای انتشار، نمودار کیفی است. نمودار کیفی مطالعات گردآوری شده به‌منظور بررسی خطای انتشار در قسمت زیر ارائه شده است.

نمودار شماره 1: نمودار کیفی به‌منظور بررسی خطای انتشار

نتایج حاصل از نمودار کیفی وارونه تقریباً تداعی‌کننده تقارن نسبی مطالعات انجام شده است؛ اما قضاوت صریحی در این مورد نمی‌توان انجام داد و می‌بایست برای این منظور از آزمون‌های آماری مربوطه (روش رگرسیونی خطی آگر و آزمون هم‌بستگی بگ

و مزومدار، روش چینش و تکمیل دووال و توئیدی و N ایمن از خطا) استفاده شود. در این روش فرض صفر (H_0) بیانگر متقارن بودن نمودار و عدم سوگیری انتشار و فرض خلاف (H_1) بیانگر عدم تقارن نمودار کیفی و سوگیری انتشار است.

2-2. نتایج همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار

آزمون همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار، همبستگی رتبه‌ای (تاو کندال) بین اندازه اثر استاندارد و واریانس این اثرات را مشخص می‌کند. تفسیر این ضریب به این صورت است که در آن مقدار صفر دال بر نبود رابطه بین اندازه اثر و دقت است و انحراف از صفر از وجود رابطه حکایت می‌کند. اگر عدم تقارن ناشی از سوگیری انتشار باشد، انتظار این است که در ارتباط با اندازه اثر بزرگ‌تر، خطای استاندارد بیش‌تر مشاهده شود. نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی بگ و مزومدار، به‌منظور بررسی سوگیری انتشار به شرح جدول شماره پنج است.

جدول شماره 5: نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار

شاخص آماری	مقدار ضریب کندال (<i>tau</i>)	Z-Value	سطح معنی‌داری (P-Value)	
			یک دامنه	دو دامنه
نتایج	0/125	0/700	0/241	0/483

براساس اطلاعات جدول فوق مقدار تاو کندال بی برابر با 0/125 شده است که با توجه به مقدار معناداری یک دامنه ($P=0/241$) و دو دامنه ($P=0/483$) باید گفت که اگرچه بین اندازه اثر و دقت رابطه وجود دارد، اما این رابطه معنادار نیست و فرض صفر مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوگیری انتشار تأیید می‌شود.

2-3. نتایج روش رگرسیون خطی اگر

در نبود سوگیری انتشار انتظار می‌رود در تحقیقات کوچک اثر استاندارد کوچک و در تحقیقات بزرگ، اثر استاندارد بزرگ مشاهده شود. این حالت خط رگرسیونی را ایجاد می‌کند که برشی از خط رگرسیون اصلی است. اگر برش خط رگرسیونی با سطح مورد انتظار تفاوت داشته باشد علت آن ممکن است سوگیری انتشار باشد. نتایج حاصل از بررسی روش رگرسیون خطی اگر، به‌منظور بررسی سوگیری انتشار به شرح جدول شماره شش است.

جدول شماره 6: نتایج حاصل از بررسی روش رگرسیون خطی آگر

شاخص آماری	برش (B)	خطای استاندارد (SE)	t-Value	سطح معنی داری (P-Value)	
				یک دامنه	دو دامنه
نتایج	19/088	14/161	1/347	0/098	0/197

بر اساس نتایج رگرسیون خطی آگر، برش برابر با (19/088)، فاصله اطمینان 95 درصد برابر با 1/347 است. از آن جایی که مقدار P یک دامنه 0/098 و دو دامنه 0/197 است، بنابراین بیانگر این مطلب است که فرض صفر مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوگیری انتشار تأیید می‌شود.

2-4. N ایمن از خطا

آزمون N ایمن از خطا روزنتال تعداد مطالعات گمشده (با میانگین اثر برابر با صفر) یعنی تعداد مطالعات مؤید فرضیه صفر را که باید به تحلیل اضافه شود و از لحاظ آماری یک اثر کلی غیرمعنادار به دست داده و نتیجه را تغییر دهد پیشنهاد می‌کند. نتایج حاصل از این روش در قسمت به شرح جدول ذیل است.

جدول شماره 7: محاسبات N ایمن از خطا

مقدار	شاخص
14/471	مقدار Z برای مطالعات مشاهده شده
0/001	مقدار P برای مطالعات مشاهده شده
0/050	آلفا
2	باقیمانده
1/959	Z برای آلفا
17	تعداد مطالعات مشاهده شده
910	تعداد مطالعات گمشده‌ای که مقدار P را به آلفا می‌رساند

با نگاهی به جدول شماره هفت می‌توان دریافت که باید تعداد 910 مطالعه دیگر صورت گرفته و بررسی شود تا مقدار P دوسویه ترکیب شده از 0/05 تجاوز نکند، به این معنی که باید 910 مطالعه دیگر انجام شود تا در نتایج نهایی محاسبات و تحلیل‌ها خطایی رخ دهد و این نتیجه حاکی از دقت و صحت بالای اطلاعات و نتایج به دست آمده از این پژوهش است. 910 مورد مطالعه فاصله از خطا مقدار مناسب و قابل توجهی است. با توجه به این که پس از بررسی مفروضات فراتحلیل به این نتیجه رسیدیم که باید از مدل اثر تصادفی به منظور ترکیب

نتایج به‌منظور گزارش اندازه اثر استفاده کرد، بنابراین در جدول شماره هشت گزارش اندازه اثر مطالعات انجام شده در مدل تصادفی ارائه شده است.

جدول شماره 8: نتایج حاصل از اندازه اثر مطالعات رابطه بین دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی

P-Value	Z-Value	حد بالا	حد پائین	اندازه اثر (r)	تعداد مطالعات	پرسش
0/001	3/271	0/303	0/078	0/193	17	رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی

داده‌های جدول شماره هشت نشان می‌دهد که میانگین اندازه اثر میزان دین‌داری (اثرات ترکیبی تصادفی) بر احساس امنیت اجتماعی در نمونه مورد پژوهش معادل 0/193 است. چون این اندازه برآورد شده در محدوده اطمینان است، بنابراین باید گفت تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی تأیید نمی‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به‌دست آمده (0/193) بر مبنای معیار کوهن (جدول شماره نه) حاکی از اثر در حد کم است. پس در مجموع باید گفت دین‌داری در سطح ضعیفی می‌تواند بر احساس امنیت اجتماعی مؤثر باشد.

جدول شماره 9: مدل کوهن، نظام تفسیر اندازه اثر ناشی از فراتحلیل

d	r	اندازه اثر
0/2	0/1	کم
0/5	0/3	متوسط
0/8	0/5	زیاد

بحث و نتیجه‌گیری

نظر به این‌که در سال‌های اخیر و در مطالعات اجتماعی تغییری از رویکرد امنیت اجتماعی دولت‌محور به رویکرد امنیت اجتماعی جامعه‌محور وجود داشته است، مطالعه و بررسی متغیرهای جامعه‌وی و تأثیر آن‌ها بر امنیت اجتماعی موضوعی بوده است که توجه بسیاری از صاحب‌نظران را به‌خود جلب کرده است؛ یکی از این متغیرها میزان دین‌داری افراد است، فرض بر این است که افراد با سطح دین‌داری بالاتر، احتمالاً احساس امنیت بیشتری خواهند داشت، اما پژوهش‌های تجربی چیز دیگری را نشان می‌دهند. نتایج برخی از پژوهش‌ها مشابه یکدیگر است و نتایج برخی دیگر متناقض با

هم هستند. از این‌رو، یافته‌های گهگاه متناقض و یافته‌ها و نتایج گوناگون، زمینه را برای انجام چنین فراتحلیلی فراهم کرده است. در این پژوهش سعی شده است از دقیق‌ترین روش‌های آماری و نرم‌افزارهای کاربردی برای تحقیق استفاده شود؛ چراکه بسیاری از مطالعاتی که در ایران با عنوان فراتحلیل مطرح شده‌اند، در واقع مرور نظام‌مند هستند و نمی‌توان نام فراتحلیل را بر آن‌ها نهاد.

در گام نخست و در بررسی مفروضات همگنی 17 پژوهش مورد نظر، آزمون Q با اطمینان 99 درصد، فرضیه صفر مبنی بر همگن بودن مطالعات انجام شده را رد کرده و فرض ناهمگونی اندازه اثر پژوهش‌ها را مورد تأیید قرار داد. رابطه میان میزان دین‌داری و احساس امنیت، از منظر ویژگی‌ها و مختصات مطالعات، به شدت متفاوت و متغیر بوده است. ارزیابی مفروضه خطای انتشار نیز نشان داد که فرضیه صفر مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوگیری انتشار، تأیید شده است. در تصدیق این مسئله، محاسبه ضریب N ایمن از خطا بیانگر این مطلب بود که 910 مطالعه دیگر لازم است صورت گیرد تا در نتایج نهایی محاسبات خطاهایی رخ دهد و این امر حاکی از دقت و صحت اطلاعات به دست آمده از پژوهش حاضر است.

در بعد تحلیلی یافته‌ها نشان دادند که میانگین اندازه اثر دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی معادل 0/193 است. چون این اندازه برآورد شده در محدوده اطمینان است، بنابراین باید گفت تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی تأیید نمی‌شود. به عبارت دیگر، می‌توان گفت که متغیر میزان دین‌داری عامل مؤثری بر احساس امنیت اجتماعی در میان افراد جامعه نیست. هم‌چنین در مقایسه با میانگین اندازه اثر حاصله، 13 مطالعه از 17 پژوهش مورد بررسی اندازه اثری بالاتر از ضریب حاصله و 4 پژوهش نیز اندازه اثری پایین‌تر از آن کسب کرده‌اند. بالاترین اندازه اثر (0/48) مربوط به هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (1392) است. محققان در این مطالعه تمامی دانشجویان دانشگاه مازندران را مورد بررسی قرار داده و سنجه‌های مورد استفاده ایشان از ضریب پایایی بالای 0/80 برخوردار بوده است. آن‌ها در بررسی ارتباط میان دو متغیر فوق جامع‌ترین ابعاد متغیرهای احساس امنیت و میزان دین‌داری را به کار گرفته‌اند. پایین‌ترین اندازه اثر (0/15) در مطالعات مذکور مربوط به پژوهش عباس‌زاده، پریزاد و اسلامی (1393) است.

در وهله اول به نظر می‌رسد که میزان دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی رابطه مستقیم و مثبت داشته باشد؛ اما یافته‌های پژوهش‌های تجربی حاکی از هم‌بستگی ضعیف میان این دو متغیر است. درست است که احساس امنیت مقوله‌ای درون ذهنی برای کنش‌گر اجتماعی است، اما این احساس در خلاء شکل نمی‌گیرد، بلکه شکل‌گیری آن در برخورد با محیط اجتماعی و جهان زندگی روزمره برای کنش‌گر است. آمارهای جرایم، مسائل و آسیب‌های اجتماعی نشان می‌دهد که جامعه ایرانی، به‌ویژه کلان‌شهرهایی چون تهران، دارای محیط‌های ناامنی هستند. پرونده‌های قضایی در رابطه با جرایمی چون ضرب و جرح‌های عمدی، یا آمار آسیب‌هایی چون خودکشی که توسط پزشکی قانونی ارائه می‌شود، همگی حاکی از آن است که کلان‌شهرهای ایران دارای محیط‌های ناامنی هستند که سبب می‌شود امنیت در سطح عینی پایین باشد، این پایین بودن میزان امنیت در سطح عینی سبب می‌شود که کنش‌گر اجتماعی نیز احساس امنیت نداشته باشد. در واقع این تعامل میان عین و ذهن است که سبب شکل‌گیری مقوله‌هایی چون احساس امنیت می‌شود، نه اموری صرفاً دورن ذهنی چون باورهای مذهبی و میزان دین‌داری.

پیشنهاد‌های پژوهش

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر مشخصاً چند پیشنهاد اصلی می‌توان ارائه داد تا بر اساس آنها انتظار داشته باشیم احساس امنیت در میان اقشار مختلف جامعه افزایش یابد:

- پژوهش حاضر بر اساس فراتحلیل پژوهش‌های مختلفی که در مورد رابطه احساس امنیت و میزان دین‌داری انجام شده‌اند، صورت گرفته است. یافته‌های پژوهش‌های مختلف رابطه قوی میان این دو متغیر را تأیید نمی‌کند؛ از این رو باید در سیاست‌گذاری در این حوزه به این مهم توجه داشت و هرگونه سیاست‌گذاری در حوزه ارتقای باورها یا عقاید با توجه به این موضوع صورت گیرد.
- پیشنهاد می‌شود که در بررسی احساس امنیت در مطالعات و پژوهش‌های مختلف به دیالکتیک عین و ذهن توجه شود. از سوی دیگر در رابطه با شناخت سایر عوامل مؤثر بر احساس امنیت نیز پژوهش‌هایی انجام شود و در صورت تأیید رابطه احساس امنیت با سایر متغیرها در سیاست‌گذاری‌ها لحاظ شوند.

منابع

- آرون، ریمون (1386). مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی. ترجمه باقر پرهام، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ هشتم.
- الیاده، میرچا (1375). دین‌پژوهی. ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، جلد اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بیات، بهرام (1388). بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهروندان تهرانی (با تأکید بر رسانه‌های جمعی، عملکرد پلیس و بروز جرایم). فصل‌نامه انتظام اجتماعی، سال اول، شماره اول، صص 31-55.
- بیات، بهرام (1388). بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهروندان تهرانی (با تأکید بر رسانه‌های جمعی، عملکرد پلیس و بروز جرایم). فصل‌نامه انتظام اجتماعی، سال اول، شماره اول، صص 31-55.
- بیٹس، دانیل، و فرد پلاگ (1382). انسان‌شناسی فرهنگی. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- پورا احمد، احمد؛ عیوض‌لو، محمود؛ حامد، محبوبه؛ عیوض‌لو، داوود؛ رضایی، فرشته (1391). بررسی رابطه دین‌داری و احساس امنیت در فضای شهری و روستایی. فصل‌نامه پژوهش‌های امنیت و نظم اجتماعی، سال اول، شماره اول، صص 1-120.
- ترنر، جان‌اتان (1373). ساخت نظریه‌های جامعه‌شناسی. ترجمه عبدالعلی لهسایی‌زاده، شیراز: نشر نوید.
- حسینی‌نثار، مجید؛ قاسمی، علی (1391). بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن در کشور. مجموعه مقالات چهارمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد: دانشگاه فردوسی، صص 1-12.
- دلاور، علی (1384). روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: انتشارات ویرایش.
- دلاور، علی؛ جهانتاب، محمد (1390). تأثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت. فصل‌نامه مطالعات امنیت اجتماعی، دوره دوم، شماره 27، صص 73-95.
- سراج‌زاده، حسین؛ شریعتی، سارا؛ سیروس، صابر (1383). بررسی رابطه میزان دین‌داری و انواع آن با مدارای اجتماعی. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی فردوسی مشهد، شماره 4، صص 109-142.
- شجاعی‌زند، علی‌رضا (1384). مدلی برای سنجش دین‌داری در ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره 6، شماره اول، صص 34-66.
- صالحی‌امیری، سیدرضا؛ افشارنادری، افسر (1390). مبانی نظری و راهبردی مدیریت ارتقای امنیت اجتماعی و فرهنگی. فصل‌نامه راهبرد، سال 20، شماره 59، صص 49-76.

- صباح‌محمدی، سرواله (1394). بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین شهروندان بالای 18 سال شهر سنندج. فصل‌نامه دانش انتظامی کردستان، شماره 21، صص 2-28.
- صدیقی‌اورعی، جمیل (1384). امنیت اجتماعی در شهر سنندج. پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- طالبی، ابوتراب (1380). عملکرد دینی دانشجویان و نمادهای دین‌داری در میان دانشجویان دختر. نامه پژوهش، فصل‌نامه فرهنگی، سال پنجم؛ شماره 20 و 21.
- عظیمی‌هاشمی، مرگان (1384). تحلیل مقایسه‌ای احساس امنیت اجتماعی اقتصادی مردم مشهد و کشور. مجله فرهنگ خراسان، سال 5، شماره 13.
- کوثری، مسعود (1385). نظریه‌های آنومی اجتماعی. تهران: انتشارات سلمان.
- گنجی، محمد؛ هلالی ستوده، مینا (1390). رابطه گونه‌های دین‌داری و سرمایه اجتماعی (رویکردی نظری و تجربی در بین مردم شهرستان کاشان). جامعه‌شناسی کاربردی، سال 23، شماره 2، صص 95-120.
- گیدنز، آنتونی (1380). معنای مدرنیت. مترجم: علی‌اصغر سعیدی، تهران: نشر کویر.
- مختاری، مریم؛ باللی، اسماعیل؛ میرفردی، اصغر؛ حسینی‌اخگر، سیده معصومه (1391). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی در شهر یاسوج. پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال اول، شماره اول، صص 40-21.
- نویدنیا، منیژه (1385). تأملی نظری در امنیت اجتماعی با تأکید بر گونه‌های امنیت. فصل‌نامه مطالعات راهبردی، سال 9، شماره اول، صص 73-53.
- هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ دهقانی، حمید؛ اکبرزاده، فاطمه (1392). تأثیر دین‌داری و رسانه‌های جمعی بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان. پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال دوم، شماره اول، صص 72-53.
- همیلتون، ملکم (1377). جامعه‌شناسی دین. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر ثالث.
- Clemente, F & Kleiman, MB (1997). Fear of Crime in the United States: A Multivariate Analysis. Pennsylvania state university.
- Glock, Chares & Rodney Stark (1965). Religion and Society in Tension. Chicago, Rand Macnally & Company.